

A C A D E M I A R O M Â N Ă
MEMORIILE SECȚIUNII ISTORICE
SERIA III TOMUL XIV MEM. I

OPINIA PUBLICĂ GERMANĂ ȘI RO-
MÂNIA LUI CAROL I^{LE} ÎNAINTE ȘI
DUPĂ RASBOIUL DE INDEPENDENȚA

DE

N. IORGA
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

MONITORUL OFICIAL ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI

1933

OPINIA PUBLICĂ GERMANĂ ȘI ROMÂNIA LUI CAROL I-^{IU} ÎNAINTE ȘI DUPĂ RĂSBOIUL DE INDEPENDENȚĂ

DE

N. IORGA

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

Ședința dela 17 Martie 1933

Cercetările asupra Domniei lui Carol I-iu au început abia și ele vor trebui să rectifice multe păreri curente, intenționat răspândite și întrebuițate cu un stăruitor meșteșug, asupra întemeetorului dinastiei. Vor cădea, de sigur, înaintea unei analize răbdătoare și neinfluențate, atâtea din elementele stăpânirii pe care, într'o carte recentă, *Supt trei regi*, am crezut că trebuie s'o numesc « de prestigiu ».

Între aceste păreri care se cer îndreptate este și aceea că după așezarea principelui străin pe tronul de unde fusese înlăturat, și nu pentru păcatele, ci în bună parte pentru meritele lui față de politicianii de clientelă și de agitație, Cuza-Vodă, opinia publică din țara de naștere a lui Carol I-iu s'a îndreptat plină de încredere față de acele « Principate Unite » pe care le considerase până atunci cu atitudinea obișnuită față de un fragment oarecare dintr'o lume orientală desprețuită. Câtă deosebire față de atitudinea lumii romantice germane înainte de dinastia străină, așa cum ea apare, de exemplu, după « Rumänische Volkslieder » ale lui Joh. Karl Schuller, în studiul Sasului Fr. Wilhelm Schuster, fost pe la noi înainte de 1848, care, ajuns director al « subgimnasiului » din Sighișoara, publica în « Programul » acestuia din 1862 un studiu

din amintire asupra «poeziei populare românești, în așteptarea unei colecții de cântece românești, pe care, spune el, învățații români zăbovesc s'o dea așa cum trebuie, fără a schimba nimic¹⁾).

Cetirea recentă a câtorva publicații germane din acest timp o arată în deajuns.

I

Iată întâiu cineva care a călătorit la noi în 1868, luându-și foarte amănunțite note, de care s'a folosit, reproducându-le în mare parte la 1877, în clipa războiului de neatârnamare, ca adaus de observații personale la cartea sa *Rumänien, Land und Volk* (Leipzig): Rudolf Henke.

El citează în sprijin o judecată mai veche, a lui Wolfgang Menzel el însuși, istoricul Germaniei în secolul al XIX-lea, criticul înviersunat și înveninat al lui Goethe, despre Cuza însuși, care i se părea «un aventurier ordinar, care ca Prinț Domnitor și-a întrebuintat situația numai ca să adune comori»²⁾. Continuând, Henke socoate că, dacă «urmașul său, prințul Carol, nu s'a îmbogățit el personal, s'a reluat de zor vechiul sistem de stoarcere și de corupție al funcționarilor și autorităților, în care cei mai mărunți au trebuit totdeauna să piardă mai mult»³⁾.

Intr'o carte destul de întinsă, care are pretenția de a înfățișa, în capitole separate, statistica, starea culturală, organizarea învățământului, economia practică, navigația și ceea ce

¹⁾ «Was freilich eher die Aufgabe walachischer Gelehrter wäre, vorausgesetzt, dass sie einen hinlänglich erstarkten historischen Sinn und so viel wahre Pietät für ihre Volksüberlieferung mitbrächten, dass sie sich scheuten auch nur ein Wörtchen derselben einer fixen Idee aufzuopfern» (p. 4). O ușoară critică a sistemului de a publica al lui Alecsandri, p. 7. Cum se formează dela sine cântecul popular, p. 9. Traducerile autorului sunt foarte frumoase și ar merita reproduce.

²⁾ «Cuza war ein gemeiner Abenteurer, der als regierender Fürst seine Stellung nur benützte, um Schätze zusammen zu haufen», p. 101 și urm. A închis pe Mitropolitul «Milescu» și a făcut multe alte rele, «totul în numele reformei și al civilizației» («alles im Namen der Aufklärung und der Civilisation»): Universități într'o țară fără școli elementare și fără căi de comunicație.

³⁾ «Sein Nachfolger, Fürst Carl, bereicherte sich für seine Person nicht, wohl aber kam das alte Erpressungs- und Bestechungssystem der Beamten und Behörden wieder eifrig in Gang, wobei die Geringeren stets am Meisten verlieren mussten»; p. 102.

autorul numește « topografia », dând și traduceri, făcute de el însuși, din astfel de « poeți » ca Ioan Fănuță, Constantin Odo-bescu și G. A. Genaoglu pe lângă scriitorii de valoarea unui Alecsandri, unui Crețeanu și Sihleanu ¹⁾, nicăiri decât poate la aprecierea calităților soldatului nu se găsește o vorbă bună. Și încă, dacă țăranul sub arme e judecat bun, ofițerul, venit dintr'o lume stricată ²⁾, era odată vădit inferior unui simplu soldat german. « Dacă s'ar fi așezat un grenadier al gardei germane sau un ulan care Duminecă își duce la primblare drăguța lângă un sublocotenent român, mai curând pe acela l-ar fi socotit ofițer decât pe acestălalt » ³⁾. Aceasta s'a și văzut când, odată, înaintea unei lumi uimite, au apărut la Galați ofițeri germani în uniformă. Cât păreau de deosebiți față de aceia ai țării, cari se împărțășiau de « *Schlendrian*-ul românesc și obișnuiau să nu plătească ⁴⁾ ».

La 1868 Henke venise pe Dunăre dela Baziaș, se oprise la Giurgiu, care i se păruse un « mare bazar » cu lucruri neîngăduit de scumpe — parcă ar fi veșnic târg — și cu « o circulație imensă » (*immenses Verkehr.*), dar prezintă avanta-jul de a putea servi bere. Oprindu-se la Galați, unde se coborî la Hôtel Müller, orașul i se pare « colosal de murdar » (*kolossaler Schmutz*). De și găsește mulți Germani, preferă viața brăileană mai largă, mai deschisă, aceasta deși în orașul « geamăn » muntean, pe care-l descrie foarte pe larg, stradă de stradă, piață de piață, ca și, de altfel, corespondentul lui moldovenesc, citând și niște rânduri dintr'un ziar englez, de pe timpul războiului Crimeii, ale lui Patrick O'Brien, a găsit, la « Locanda Rossa », doar un han de lemn cu cerdac, în care lupta cu insectele se dădea pe mindire de paie și pe covoare întinse la pământ. Dar, revenind, el va vorbi de multe lucruri mai cuviincioase și mai agreabile, ca, la Brăila, *Palais des fleurs*, local de petrecere, ca și *Casino Reale* și

¹⁾ E curioasă afirmația (p. 169) că « documentul cel mai vechiu în limba română-nescă datează dela anul 1436 și e dela « Domnul moldovean Iliăș ».

²⁾ V. p. 157 și urm.

³⁾ « Hätte man einen deutschen Garde-Grenadier oder Ulanen, der Sonntags seine Liebste spazieren führt, neben einem rumänischen Leutenant gestellt, man hätte jenen eher für einen Offizier gehalten als diesen »; pp. 127—128.

⁴⁾ *Ibid.*

cafenelele, otelele Waibl, Victoria, Paris, St.-Petersburg, grădina publică, iar la Galați localul *Belavista* și Evreicele frumoase. Nu-i scapă din vedere nici obiceiuri populare din aceste orașe care sunt « inima României »: pe lângă cei ce dorm pe stradă și de cari se împiedecă, datinele la nunți și la înmormântări ¹⁾.

În partea din urmă, care zugrăvește un drum cu trăsura, « dela Galați la Berlin » ²⁾, pe la Pechea, Puțeni, Bârlad, Vaslui, Crasna și Iași, văzut numai pe din afară, « fermecător în împrejmuirea lui de splendid frunziș de pădure », dar murdar înlăuntru ³⁾, e silit să recunoască, în satele mari, de oameni buni, o curățenie uimitoare. « Și aici am întâlnit iarăși », spune el de Bârlad, « aceeași aproape chinuitoare curățenie în odăe și în casă, cum o mai găsisem pretutindeni în locuințele românești și care e cu atât mai binefăcătoare, cu cât o întâmpină cineva de obicei cu prejudecăți absolut deosebite » ⁴⁾.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Imprejurările dela 1866 înainte sunt prezintate amănunțit, ca element al vieții Imperiului Otoman în ultimul deceniu (*Geschichte des osmanischen Reiches im letzten Jahrzehnt*, la 1875 (Leipzig), de un W. T. Carl Schmeidler, care întrebuințează pe Hammer, Zinkeisen, Rosen și jurnalele curente, de care se folosise pentru un studiu prealabil într'un articol din « Deutsche Worte » pe Ianuar 1872 (partea a doua, p. 73 și urm.), mergând până la cutare articole din *Daily Telegraph* despre « gospodarul » Carol și din *Golos-ul rus* în care se spune

¹⁾ *Galatz und Braila*, p. 271 și urm.; *Braila*, p. 279 și urm.; *Von Braila nach Galatz*, p. 293 și urm.; *Galatz*, p. 304 și urm.

²⁾ P. 321 și urm. (*Von Galatz nach Berlin*).

³⁾ « So hässlich und schmutzig Jaschi im Innern ist, so entzückende und fast durchweg von herrlichem Laubwald bestandene Höhen », etc.; p. 330. Și Vasluiul e tot așa: « ein unsauberer und wenig ansprechendes Nest »; p. 329.

⁴⁾ « Auch hier begegnete ich wieder der fast peinlichen Reinlichkeit im Zimmer und Haus, wie ich sie nun schon überall in rumänischen Wohnungen angetroffen hatte und die um so wohlthuerender wirkte als man ihr in der Regel mit ganz anderen Voraussetzungen entgentritt »; p. 325. La sfârșit, un capitol « Die neuesten Vorgänge im Orient ».

că Românii sunt contra independenței, fiindcă aceasta ar ajuta pe Domnul lor să devie absolut.

În considerațiile generale dela început, nația prezintă ca un amestec fără caracter, în care domină tendința slavă la fărâmițare și lipsa de solidaritate, defecte mulțumită cărora au trebuit să se dea robi Turcilor: «popor amestecat de vechi indigeni, Slavi și Romani năvălitori, cari au luat în căsătorie pe soțiile luptătorilor uciși, ei au împrumutat întâiu portul, datinele și felul de traiu de la cuceritori. Dar urmașii lor au moștenit o însușire a Slavilor: fărâmițarea și ruperea în bucăți și prin acestea au ajuns ei a fi o pradă a Turcilor cotropitori»¹⁾. Nicio clasă nu află cruțare înaintea criticului. «Țăranii sunt pe cea mai de jos treaptă a culturii; îndată ce unul din ăștia are bani, bea și joacă turbat la muzica Țiganilor, iar apoi se duce acasă, bate nevasta și copiii și doarme până ce bățul pandurului îl trezește pentru a-l lua la robotă. Iar boierii își iau arenda, stau în oraș, se căciulesc în jurul Domnului lor sau îl trădează, și cheltuiesc într'o noapte câteva mile pătrate din proprietățile lor»²⁾.

Nici venirea lui Carol, prea îngăduitor, nu ajută mult. Aceeași continuă luptă între partide. I se pare a deosebi două: unul care «țintește a mări principatul cât se poate pe sama Ungariei, Turciei, întru cât se află acolo elemente românești», iar altul, «revoluționarii», «urăște pe Domn pentru că e străin și pentru că încearcă a ținea liniște și ordine în țară»³⁾. Oamenii politici sunt toți de un singur fel: Ioan Ghica, ministrul

¹⁾ «Ein Mischvolk von Ureinwohnern, Slaven und den eindringenden Römern, welche die Frauen der erschlagenen Krieger heiratheten, nahmen sie zunächst Trachten, Sitten und Lebensart von den Eroberern an. Aber ihre Nachkommen hatten auch eine Eigenschaft der Slaven ererbt, die Zerfahrenheit und Zersplitterung und durch diese wurden sie eine Beute der eindringenden Türken»; p. 91 și urm.

²⁾ «Diese Bauern stehen auf der untersten Stufe der Kultur; so lange ein solcher Geld hat, trinkt er und tanzt wüthend zur Musik der Zigeuner, geht dann nach Hause, prügelt Weib und Kind und schläft, bis ihn der Stock des Panduren aufweckt, um ihn zum Frohndienste zu holen. Die Bojaren aber lassen sich ihren Pachtzins bezahlen, sitzen in der Stadt, kriechen um ihren Fürsten herum oder verrathen ihn und verspielen in einer Nacht einige Quadratmeter ihrer Güter»; *ibid.*

³⁾ «Die eine Partei strebt danach, das Fürstenthum wo möglich auf Kosten Ungarns und der Türkei zu vergrössern, so weit dort rumänische Elemente vorhanden sind; eine andere ist die revolutionäre Partei, welche den Fürsten hasst weil er ein Ausländer ist und weil er Ruhe und Ordnung im Lande aufrecht zu erhalten sucht»; p. 94.

care tolerează tulburările din Martie 1871 contra coloniei germane, adunată pentru a serba, pe baza unor asigurări date de guvern, victoriile contra Franciei, fusese închis cu câteva săptămâni în urmă ca inițiat în mișcarea dela Ploiești a lui Candiano Popescu ¹⁾, Rosetti scrie prostii « contra Germanilor » în « Românul » său, Ioan Brătianu e un agitator care, după o mare întrunire de întetire la Pitești, se face ales senator la Dorohoi ca să înceapă o campanie de răsturnare; Kogălniceanu nu căpătă un cuvânt de recunoaștere, Costaforu apare ca adevăratul șef al guvernului care se formează după scandalul dela Slătineanu; Lascăr Catargiu, fără caracterizare, se impune numai pe urmă, când Krețulescu merge ca agent la Berlin, Costaforu la Viena și Ministeriul se completează cu Boerescu, și Cantacuzino.

Elementul viu în viața politică românească e ura contra străinilor. De aceea nu li se dă dreptul de a poseda imobile, de aceea prefectul de poliție vinovat pentru excesele contra Germanilor (« Preusslein », « Neamzu » e oricine-i apără), condamnat după o lungire de șase luni a procesului, și anume după intervenția Turciei, împinsă dela Berlin ²⁾, se alege, în locul închisorii de șase luni, cu o simplă observație; de aceea prigonirile contra Evreilor ³⁾; de aceea refuzul de a plăti acționarilor lui Stroussberg, ceea ce aduce o presiune germană pe care o slăbește numai lipsa de interes a Austro-Ungariei și a Angliei ⁴⁾.

Speranțele de independență nu se vor îndeplini. « Așa fiind lucrurile, împrejurările din România sunt puțin favorabile pentru o sfortare către independența totală, cum o are prințul (muntenegrean) Nicolae » ⁵⁾. Iar, cu toate legile multe care se

¹⁾ « Ioan Ghika war ein Mann, der noch vor wenig Wochen, zur Zeit des Auf-
ruhrs zu Plojeschti, aus Verdachtsgründen hatte verhaftet werden müssen »; p. 95.

²⁾ « Es wäre vielleicht nicht zu der Verurtheilung gekommen, wenn nicht die
Pforte, gedrängt von Berlin, dem Fürsten erklärt hätte, sie werde bei Wieder-
holung solcher Vorfälle 30.000 Mann Truppen einrücken lassen »; p. 100. Cf. *ibid.*,
p. 102 și urm.

³⁾ « Die allerscheusslichsten Judenhetzen »; p. 94 (cf. p. 240).

⁴⁾ Pp. 106—107. Un conflict cu consulul grecesc care, arestat pe un Grec
bigam, e însuși arestat; *ibid.*

⁵⁾ « Bei alledem sind die Verhältnisse in Rumänien weniger günstig für ein
Streben nach der vollen Unabhängigkeit wie sie Fürst Nikolaus bereits besitzt »;
p. 238.

votează și a căror enumerare se dă, bogăția țării și puterea Tezaurului public nu cresc. Se citează cazul venitului pădurilor Statului: se ia un franc și douăzeci de centime la hectar, pe când în Germania s'a ajuns la douăzeci și opt; corupția funcționarilor, descrisă în legătură cu aceasta, poartă toată vina ¹⁾.

III.

Se putea scrie însă și altfel. Și e curios că dela Viena, dar dela un militar onest și loial, cu simț de răspundere, vine, aproape în același moment, recunoașterea.

La 1869, maiorul Heinrich Filek von Wittinghausen dădea la lumină, în Viena, o carte consacrată României — nu «Principatelor Unite» — pe care o numește așa, socotind, fără a ținea samă de numele vechiu «Rumâne», că forma «Rumänien», care se obișnuiește, e greșită ²⁾.

Ofițerul imperial pare a fi făcut parte din armata de ocupație în timpul războiului Crimeii. Pe altă cale decât a experienței personale ar fi putut cu greu să adune știrile foarte precise, până la ultimul detaliu, cu privire la căile de străbateră în România din capitolul «Wichtige Marschroueten nebst militärischen Notizen» ³⁾. Ori, în «Descrierea localităților mai importante», lămuriri ca acestea: Bucureștii au 120.000 de locuitori în 16.000 de case, 12.000 de trăsură de lux, 40.000 de cai boierești; Iașul, cu «multe palate ale boierilor, distinse prin mobilarea lor luxoasă, supt un haos de miserabile bordeie și de case de lemn prin străzi în cea mai mare parte nepavate» ⁴⁾: 70.000 de locuitori, dintre cari 25.000 de Evrei, apoi 1.300 de trăsură, 5.000 de droște, 12.000 de cai scumpi; Brăila și Giurgiul câte 20.000 de locuitori,

¹⁾ P. 102 și urm.

²⁾ «Romanien ist der officielle Titel, welcher fast in allen deutschen Journalen fälschlich in «Rumänien» umgewandelt wird»; p. 164.

³⁾ P. 18 și urm.

⁴⁾ «Die Stadt hat unter einem Chaos elender Hütten und hölzerner Häuser in engen, meist ungepflasterten Gassen viele Bojarenpaläste, welche sich durch ihre luxuriöse Ausstattung auszeichnen»; p. 62.

față de 40.000 ai Galaților și 27.100 ai Botoșanilor. Odată, nu se uită să se arate și câți soldați ar putea fi încartierăți.

În ce privește caracterizarea, maiorul austriac descrie astfel pe « Romane »: « Românul e bun la suflet, cinstit și credincios. Între însușirile lui sufletești e de relevat răpedea putere de a pricepe, cumințenia și pătrunderea unite cu o eleganță a purtărilor »¹⁾. « Bine condus, s'a dovedit totdeauna bun soldat, pentru care fapt istoria războaielor aduce destule dovezi »²⁾. « Limba românească e foarte aproape de italiana ca dulceață, elasticitate și armonie »³⁾.

Clasa de sus s'a schimbat mult în ultimele timpuri. « Boieroica de azi e doamna modernă a cercurilor alese din Apus, emancipată de prejudecăți și de mărgeniri îndătinat, care-și apropiază mai puțin limba maternă decât franceza, engleza și italiana. Se îngrijește puțin de gospodărie și de copiii ei, a căror educație se face în institutetele franceze, în cea mai mare parte neîndestulător conduse, din

BCU Cluj / Central University Library Cluj

¹⁾ « Der Romane ist gutmüthigen Charakters, ehrlich und treu. Unter seinen geistigen Eigenschaften sind schnelle Fassungskraft, Verstand und Scharfsinn, verbunden mit Gewandtheit des Benehmens hervorzuheben »; p. 33 și urm.

²⁾ « Gut geführt, hat er sich stets als tüchtiger Soldat bewiesen, wofür die Kriegsgeschichte hinreichende Belege bietet »; pp. 33—34. — În ce privește pe Germanii dela București, un fost pastor al bisericii luterane și profesor de germană la Sf. Sava, R. Neumeister, așezat în București încă dela 1844 — face și un imn lui Vodă Bibescu —, dedică lui Carol I-iu la 1870 un volum de versuri, și cu traduceri din Eliad, din Alecsandri, din Bolintineanu, din Gr. Alexandrescu, din Rosetti, *Daheim in Deutschland und Romänien* — și la el « Romänien » —, Quedlinburg, 1870), în care e și câte o bucată închinată Domnului (pp. 78 și urm.: și la intrarea prințului în București; pentru una e și muzică de Friedrich Gackstatter). Autorul arată foarte frumoase sentimente față de țară, de care s'a despărțit cu greu. Reproduc aceste câteva versuri:

Romania! Wer sollte sie nicht lieben
 Von denen die in dieser Runde sind?
 Gar mancher Fremdling ist ihr treu geblieben,
 Der Gast erst war, mit Weib, Kind, Kindeskind.

Romania! Wer sollte sie nicht lieben?
 Sie übt die Gastfreundschaft so reich und gross!
 Drum hat sie Gott auch in sein Buch geschrieben
 Und Segen ruht in ihrem Mutterschooss.

Cartea mi-a fost dăruită de d-l Polack, anticvar.

³⁾ « Die romanische Sprache kommt der italienischen an Weichheit, Biegsamkeit und Wohlklang sehr nahe »; p. 38.

Iași și București ¹⁾ ». Dar se recunoaște că « și în cercurile de sus se întâlnește acea voie bună și prietenie care se află la cele de jos, adăugându-se într'un chip excepțional și silința de a face bine săracilor » ²⁾).

Militarul are numai aprecieri favorabile pentru soldatul român. « E sprinten și inteligent; cel delă șes mai deștept, mai plin de inițiativă și pe lângă aceasta mai aprins decât munteanul. » Nici cavaleria « nu e de desprețuit: Românul delă șes e deprins din copilărie cu călăritul. Dorobanții sunt tot așa de buni ca și Cazacii pentru serviciul de recunoaștere. Numai la ofițeri, afară de cei cari au venit din armata austriacă și cea prusiană, « e încă mult de dorit » ³⁾).

Colonelul de honvezi, comandant provizoriu de brigadă, și-a reluat cartea, supt titlul de *Das Königreich Rumänien, geographisch-militärisch dargestellt*, la 1881 (Viena, Gerold; a 2-a ediție). El arată în prefață ce l-a hotărât să prezinte România, după Serbia: lipsa în literatura militară a unui studiu de acest fel. A cules știri și în România, prin scrisori. Nu pomeneste de lucrarea precedentă decât în cele câteva cuvinte de la a doua ediție. Se subliniază rostul Românilor în războiul de la 1877—78, « oricât din altă parte el s'ar pune la îndoială ». Partea geografică a rămas neschimbată, și deci, și în ce privește « marșrutele », cu totul nepotrivită. Câteva pagini se ocupă de reorganizarea armatei.

¹⁾ « Dagegen ist die Bojarin von heute die moderne, von Vorurtheil und hergebrachter Beschränkung emancipierte Dame der vornehmen Kreise des Westens, welche weniger die Muttersprache als das Französische, Englische und Italienische sich eigen macht; sie bekümmert sich wenig um ihr Hauswesen und um ihre Kinder, deren Erziehung in den meist mangelhaft geleiteten französischen Erziehungs-Instituten zu Jassy und Bukarest betrieben wird » (p. 35).

²⁾ « Andererseits muss jedoch zugegeben werden, dass jene Heiterkeit und Freundlichkeit, die man in den unteren Schichten findet, auch in den höheren vertreten ist, wozu sich noch das Bestreben für die Armuth Gutes zu wirken in hervorragender Weise manifestiert » (*ibid.*).

³⁾ « Der romanische Soldat ist behende und intelligent, jener des Flachlandes ist aufgeweckter, selbstständiger, dabei auch heissblütiger als der Gebirgobewohner. Die Cavallerie ist nicht zu unterschätzen. Der Romane des Flachlandes ist von seiner Kindheit an das Reiten gewöhnt. . . Im romanischen Officierscorps, welches noch viel zu wünschen übrig lässt, sind unstreitig die besten Elemente, die aus der österreichischen und preussischen Armee übergetretenen Officiere »; p. 81.

IV.

Cartea unui scriitor evreu din Viena, Karl Emil Franzos († 1894), *Aus Halb-Asien, Culturbilder aus Galizien, der Bukowina, Südrussland und Rumänien* (a 3-a ediție, Stuttgart 1889), despre care autorul spune că a fost tradusă în multe limbi, e opera cuiva care, fiu de medic în Podolia, trăit în Bucovina ca tânăr, a mai fost în România și înainte de 1871-2 și știe limba. Ea prezintă pe Români ca însușitorii civilizației franceze fără a o înțelege, pe când dedesubt e lene și barbarie. Franzos pretinde a nu fi văzut în țara în care a intrat pe la Burdujeni decât câmpii nelucrate, bordeie și ființe omenеști iremediabil de trândave. Țăranii n'ar avea școală decât pe hârtie. Clasa de sus nu li poartă grija (el citează pe un fost ministru de Instrucție care, la București, ar fi răs cinic, după ce-l asigurase că avem un învățământ primar ca acela din Elveția). De preoții sătești își bate joc: unul lângă Burdujeni l-ar fi întrebat dacă, în Germania, țară păgână, nu e Impărat Bismarck? În lumea bogată, el are puțină prețuire pentru femeia emancipată, așa de deosebită de vechea gospodină din casa boierească; creșterea în pensioane, unde se desprețuește limba nației, îi e bine cunoscută.

Ce se cuprinde în nuvele: țărance otrăvitoare, proprietari cari-și comandă din străinătate fete de familie pentru a le face întreținutele lor și pentru a le trece caselor de plăcere, funcționari cari vând certificate de moarte criminalilor din alte țări, e o continuă jignire, voită.

Dar în țăranca gătită i se pare scriitorului înveninat că recunoaște pe străbuna ei italică din vremea lui Cicerone; la munca grea ea cântă, și sufletul ei e încă plin de poezie, mai mult decât la un «poet de modă franceză». Așa scapă ea de a cădea, subt osteneli, în stare animalică. Abia dacă mai e vreo poezie populară ca aceasta. E simțitoare și pioasă (un caz de lângă Dragomirna), cinstită față de soț. Franzos vorbește de beția femeii, dar așa ceva n'a putut să vadă decât în unele părți ale Bucovinei și Moldovei-de-sus¹⁾.

¹⁾ P. 19.

V.

Lucrări de o mare însemnătate, pline de observații juste, de o înțelegere adâncă a rosturilor noastre, de o simpatie reală pentru noi, sunt ale lui Rudolf Bergner.

Aceea consacrată Ardealului ¹⁾ are întregi capitole despre Români, pe cari autorul îi cunoaște în Munții Apuseni, în Săliștea Sibiului, în marginea Brașovului. Istoria lor nu-i e necunoscută, și-l vedem discutând competent chestia vechii patrii a poporului nostru, pe care o rezolvă în același sens cu vechii istoriografi sași.

Pomenind de cartea lui Henke, autorul unei bune lucrări despre Ardeal, Bergner, German, dar care cunoaște deci Ardealul și e legat de Austria și plin de simpatie pentru Sași, criticând lipsa de interes a Germanilor pentru o țară așa de apropiată, își propune să arăte, în *Rumänien, Eine Darstellung des Landes und der Leute* (Breslau 1887), cât de mult s'a schimbat țara, trecând « dela împrejurările cele mai desperate, dela corupție și lipsă de drept la un Stat politic neatârnat și economic vrednic de atenție, căruia după toată înfățișarea îi e merit un strălucit viitor ». Haina orientală a fost părăsită mai cu totul, influența germană înlocuiește pe cea franceză; industria și munca Germanilor poate să-și afle loc în România. Numai prejudecățile, și cele austriace, trebuie părăsite. Recomandând țara călătorilor, Bergner observă în prefață că viața e mai ieftină decât aiurea, că lumea e tratată « mai politicoș și mai cu cuviință decât în cele mai multe otele germane », că « politețta și buna cuviință sunt acasă în România, iar la țară și la munte încă ospitalitatea cea mai câștigătoare de inimi », unită cu o « eleganță europeană », terminând cu urarea ca « Dumnezeu să păzească România și bravul ei popor ».

O primă parte e descriptivă. Frumoasă prezentare a muntelui la Predeal, cu note asupra castelului regal dela Sinaia.

¹⁾ *Siebenbürgen, Eine Darstellung des Landes und der Leute*, Leipzig, 1884.

Am vorbit aiurea de dușmănoasa zugrăvire a României în « Eine türkische Reise » a lui Karl Braun-Wiesbaden (Stuttgart, 1876). Un răspuns la paginile despre limba românească îl dă Alexandru A. Beldiman (« Beldimano »), atunci student, în broșura *Herr Karl Braun-Wiesbaden, der Tissot Romaeniens* (Berlin, 1876). Cf. asupra lui Braun-Wiesbaden Hans Blum, *Auf dem Wege zur deutschen Einheit*, Iena, 1893, pp. 153 și urm., 190 și urm., 362 și urm.

Se dă și priveliștea văii Slănicului, cu o vizită la saline. La București i se pare călătorului că birjile biruie ce poate să scoată înainte, ca mijloc de transport, Ungaria. Și pavajul, comparat cu al Belgradului, i se pare bun. Il interesează și vânzarea pepenilor verzi pe stradă, rahagiul cu fes, strigătul Oltenilor, gălbuiul aspect al Dâmboviței. Rostul străinilor e pe larg lămurit: nu se cruță elementele imorale ale coloniei germane, cu bărbații însurați acasă cari contractează aici o a doua căsătorie, cu meșterii bețiivi. Se trece la Secui, la Evrei, între cari tinichigiii de coperișuri, la Românii din Ardeal, goniți de prigonirea ungurească, « măcar 15.000 », harnici și pricepuți, cari au cincisprezece deputați în Cameră. Se dau prețurile, așa de joase, pentru toate articolele, și nu se uită bucătăria românească. Se arată originea germană a café-chantantelor.

Moravurile sunt criticate aspru, dar se laudă îmbrăcămintea femeilor. Ca gust, « Bucureștii se deosebesc avantajos de Budapesta, unde într'o seară caldă de vară nu afli pe cheiul Dunării decât Evreice, al căror gust se manifestă într'un chip strigător la cer ». Dar sunt și femei casnice și harnice. « Lumea feminină germană poate să iea exemplul nu numai dela grația, dar și dela virtutea lor ¹⁾. » Până și femeile de stradă sunt discrete. Văpsirea e însă foarte obișnuită, și se caută plăcerea și în petrecerile de noapte. Se laudă mult Cișmegiul, prăvăliile negustorilor, plăcutele « vile », lipsa fumului de fabrici. Ingropările pompoase impun, ca și paradele militare. Aceasta în așteptarea unui al doilea, mai larg, capitol despre București.

Trenul transportă pe vizitator în Moldova. Calea ferată îl aduce să dea încă un certificat amabilității românești: « eine gewisse Courtoisie und Duldsamkeit ». Dar, cu toate înlocuirile mai recente, o mare parte din funcționari sunt Germani, încă din zilele lui Stroussberg, pe care autorul îl apără, și se pare a fi lucrat cu dânsul la această operă ²⁾. Numai restaurantul dela Buzău nu-i place, dar călătorul găsește haz în negustorii ambulanți de alimente.

¹⁾ P. 33.

²⁾ P. 43.

De-a lungul drumului se dă impresia de ansamblu a tuturor localităților atinse. Se deplânge dispariția portului românesc. I se pare că neglijența locuitorilor permite înmulțirea fără margini a ciiorilor. La Târgul Ocnei descrierea lui Kotzebue îi răsare în minte.

«Noul Ierusalim» din Bacău îl încântă foarte puțin, dar observă cu mulțămire că femeile Ceangăilor poartă polcuțe și fuste de târg. Alături se așează o prezentare a Țiganilor și a tâlharilor de drumul mare, cari s'au isprăvit cu Ion Pietraru. La Roman se vorbește de episcopul Melchisedec, dar, pentru opera lui, cu toate rezervele lui Hasdeu. Aproape sunt Dulcești, Miclăușanii familiei Sturdza, în a cărei casă e primit cu plăcere străinul, de d-na Elisa Sturdza, născută Hurmuzachi, și iată că Bergner poate vorbi de activitatea istorică a Hurmuzăcheștilor, ba chiar de legăturile lor cu Bari¹⁾. De departe se vede căsuța lui Alecsandri la Mircești; la Miclăușani se fac, de un German, reparații în stil gotic și se clădește un manej. În parc e și «acel bloc de piatră care odinioară împovăra poarta cetății Brăila». Gheorghe Sturdza, «înalță figură nobilă», parcă ar fi din Brandenburg, către care-l duc simpatiile culturale, de și arată vizitatorului reproducerea completă a unei mănăstiri.

Cadrul de natură al Iașilor e lăudat. Evreii de acolo, 60% din populație, îi par niște «vampiri», icoane de «mizerie și murdărie»: «aiurea părea că Evreii au ospătat elementul românesc, la Iași ți se pare că Israelii trebuie să se mănânce între dâșii». Se creionează Târgul Cucului. În negoț «numai Evrei, și, dacă dai vreodată de un creștin, ai fi dispus să te uiți la el ca la o a opta minune a lumii». Caricatura aduce înainte trei Evrei într'o birjă cu un cal, «ținându-se cu grijă unul de altul ca să nu cadă niciunul». O degajare se produce prin emigrarea în America. Pe German îl interesează școala de Bele-Arte și Muzeul, și el face o critică inteligentă unui tablou istoric al lui Aman, în care luptătorii poloni au cizmele prea bine văcsuite. În cafenele nu se cetește nimic; ziarele străine lipsesc. Se judecă arhitectura bisericilor în termeni

¹⁾ P. 55.

cari ar dovedi practica acestei arte. Un cuvânt și despre Trei Ierarhi. Se notează și teatrul evreiesc, la o reprezentație a căruia, zugrăvită pe larg, foarte hazliu, asistă Bergner. O privire asupra peisagiului la Prut: se vizitează și Unghenii-Ruși, îndelung înfățișați. Casele țăranilor din satul românesc îl umplu de milă: asupra mizeriei adânci o doină plânge peste apă.

Aceiași Evrei în Botoșani, oraș curat: cartierul lor e « o cloacă ». Baia evreiască e foarte pitoresc schițată; clienții sunt atâția, « de calci pe dâșii »; plătesc zece și chiar cinci bani pentru acest act ritual. Se așează în față spectacolul unui « carusel »; muzica de acolo se unește cu aceea din grădina otelului (« Café Français »), unde se plimbă lumea elegantă: am fost și eu, peste câțiva ani, pe acolo. Precupeția evreiască la barieră e foarte bine prinsă. Administrația e apărută de învinuirea că ar prigoni această populație; numai vechea generație i-ar fi stors bacșișuri. Se aduc, în schimb, cazuri de intoleranță evreiască din Maramurăș (Vișău, Borșa).

Pe la Verești, unde află un Polon administrator al moșiilor familiei Balș, se trece pe o clipă în Bucovina, întâiu la Suceava. Agricultură bună, sate dese, dar ce « vămi » la fiecare pas! I se pare drumetului la Ilișești că numai Germanii pot avea flori în fereastă. Se arată în cale țăranii gătiți pentru hram. Țipseri locuiesc la Eisenau; se cercetează și regiunea de mine dela Pojorâta și Iacobeni. Portul românesc e semnalat la Câmpulung, care face cea mai bună impresie. O ceată de Țigani răsare în munte.

Pe la Vatra Dornei, unde se laudă băile, se trece înapoi în România, cu pluta. O foarte frumoasă descriere a drumului, cu oprire la Broșteni și, după un accident, la Hangu, unde o societate românească mergând la Borsec dă lui Bergner prilejul de a sublinia față de conaționalii săi grația și amabilitatea rasei noastre: « după ce stai câteva luni în țară, locuitorii Vienei și Berlinului par puțin atrăgători ».

La Piatra aceeași poveste a sărăcimii evreiești. Prin urîtul Târg al Neamțului, unde, « dacă vrei să vezi creștini, trebuie să cauți pe popi ori să iei un interview funcționarilor », se merge apoi la mănăstiri.

Frumoasă descriere a mănăstirii Neamțului: ascultând cântările la biserică ale călugărilor cu chiliile așa de sărăcicioase, călătorul german se crede într'o peșteră medievală unde se fac slujbe de un foarte vechiu tip; ochii i se opresc asupra mormântului proaspăt al lui Calinic Miclescu. Nu i se dă voie să lucreze în bibliotecă, deși asigurase pe bibliotecar că va vorbi despre dânsul în cartea ce pregătește. Aici, spune Bergner, nu se află monahi ca Sârbul Ruvarac, istoric așa de prețuit.

La Văratec, se cercetează o maică în odăițele ei așa de femeiește îngrijite, dintre care una servește pentru pregătirea șaiacului, iar cealaltă, de mult ce e gătită, samănă cu un adevărat « boudoir ».

Printre sate cu moșnegi bărboși și copii drăgălași și jucăuși, cărora li se aruncă fructe și cofeturi, trăsura, în zi de sabăș, când se găsește greu un birjar, merge, pe lângă goala cărciumă evreiască, spre Pașcani. După o noapte într'un han, care, ca de obicei în România, cum asigură drumețul, nu cuprinde insecte, se merge cu trenul spre Galați.

Orașul e descris pe larg, cu vioiciune și spirit. Și aici Evreii atrag atenția. Pentru cele spuse de Henke despre prigonirea lor, acest predecesor e învinuit de « o neînțeleasă aplecare către un popor parazitar » (*Schmarotzervolk*). Se laudă otelul Métropole și cele două grădini cu cântăreți în aier liber, precum și cafeneaua « Parcul Regal ». Se zugrăvește și portul și se arată halul de părăsire al mahalalei. Dar viața de odinioară gălățeană nu mai există, din cauza relei recolte în județele vecine, a desființării portului-franc și a mării concurențe ce o face Brăila, și apoi calea ferată a dat alte legături.

De aici, drum frumos până la Brăila, în portul căreia vas stă lângă vas. Orașul i se pare lui Bergner mult preferabil Galațului.

Se trece, o clipă, și la Lacul Sărat, loc de băi scump și fără nicio înlesnire, dar cu baluri și petreceri, pentru ca, pe un vas al Lloydului austriac, să se urmeze călătoria, cu tovarăși de toate neamurile, spre Reni și porturile dobrogene.

Și aici se află prilej de descrieri pitorești, între care a Lipovenilor. La Sulina e o serbare a Comisiei Dunărene. Mai

departe se va merge pe Mare la Constanța, ale cărei nații se înșiră. Opera administrației românești e glorificată.

Urmează drumuri dobrogene, cu explicații asupra coloniștilor germani, ale căror acuzații contra guvernului se răsping. În cale, bordeie, tainițe tătarești, câte o cămilă singuratecă. Cele mai multe știri, și foarte serioase, sunt asupra Șvabilor, de mult timp așezați în provincie. Alături, Mocani răsar în drum, și se dau știri precise și despre dâșii și câștigul lor. În general, Bergner crede, contra părerii altui descriitor al Dobrogei, « un domn dr. Schwarz », că schimbul cu județele basarabene a fost nenorocit: acolo s'au pierdut « câteva sute de mii de fii și fete adevărați ».

Cu un vas se ajunge la Silistra și de acolo la Giurgiu, care și el se învrednicește de o prezentare mai pe larg. Comparația cu Rusciucul plin de « palate cu ploșniți », dar cu « Piemontesi ai Balcanilor » voinici și bătoși, învederează o « superioritate nesfârșită » din partea Românilor.

Alt paragraf duce în partea de Apus a Munteniei. La Pittești călătorul își urmărește adversarii permanenți, Evreii: constată că sunt foarte puțini. De acolo se străbate cu diligența o regiune cu bune case țărănești; și tipul omenesc pare superior celui de aiurea. În fața cerșitorilor miluiți de toată lumea, se laudă pornirea spre caritate a tuturor. Se înaintează până la Câmpulung, la Nămăiești și la Rucăr; aici se adaugă considerații asupra superstițiilor, asupra tâlhăriei la drumul mare (și cu garanția povestirii de d-rul Felix). La Curtea-de-Argeș se observă cu mândrie că aceia cari au descoperit frumuseța bisericii episcopale au fost generalii austriaci ai armatei de ocupație; acolo ar fi și rămășițele « Sfântului Dumitru Basarab ». Se aduc laude nemeritate lui Lecomte de Nouy pentru « reparația » care se cunoaște.

La Piatra-Olt, Bergner atacă pe Ungurii cari lucrează contra terminării liniei ferate menită a merge la Sibiu, aducând un mare folos Sașilor din acea regiune. De-a lungul râului se prezintă portul țărănesc al femeilor. « Fiecare țărăncă samănă cu o Sultană, ori, dacă vrei, cu o princesă de teatru... La orice mișcare a femeii, strălucește și scânteie la soare de e o adevărată plăcere ». Din nenorocire casa nu corespunde acestei

splendide găтели. Ținutul de vii reține atenția drumețului; el se arată un bun cunoscător al meseriei.

La Craiova se notează originea săsească a birjarului și aceea ardeleană a conducătorilor pensionului Arnold și Olteanu (așa ar fi și cu acelea din Galați ale lui Cerchez și lui Radu); este și o școală evanghelică subvenționată de «Impăratul german» și, se pare, și de «Maiestatea Sa Impăratul Austriei». Bergner se oprește, în orașul cu multe maidane, la privesiștea târgului săptămânal: paginile sunt deosebit de vioaie; se stabilesc asemănări cu locuri din Ardeal. Din împrejurimi, se vorbește de Breasta («Brazda»), cu colonia de Italieni, de Bucovăț, cu închisoarea.

La Severin amintirile romane; «peștera de tâlhari» dela Grand Hôtel readuce călătorului pe Evreii de cari se interesează așa de mult.

Pe Dunăre înapoi la Giurgiu. Pentru frumusețile naturii se citează cuvintele «Alteței Sale Imperiale» arhiducele Rudolf.

Iată, în sfârșit, Bucureștii de toamnă, cu farmecul primblărilor aristocratice de mult dispărute. «Dacă un străin vrea să treacă în revistă dintr'odată personalitățile cele mai importante și mai cunoscute, miniștri străini, reprezentanți diplomatici, senatori, precum și doamnele cele mai dătătoare de ton și mai frumoase ale societății bucureștene, n'are decât să meargă la Șosea». Femei de o reputație îndoielnică sunt și ele admise însă în strălucitoarea defilare.

Pentru îndreptarea moravurilor — dar se condamnă injuriile lui Karl Emil Franzos — se recomandă schimbarea influenței franceze cu cea germană, și aceasta nu pentru că «scriitorul e un fiu al Imperiului german înviat»¹⁾. Să se uite cineva numai ce a produs acestălalt sistem în Polonia prusiană! În loc de «französische Überzivilisation» fără morală, ce a făcut Gheorghe Sturdza la Miclăușani! În loc de opere franceze, doamnele să cetească pe Schiller tradus de Iacob Negruzzi! Rândurile de naționalism naiv desvăluiesc la Bergner și o cunoștință reală a literaturii românești. Deocamdată e multămitoare și prezența guvernantei germane: se face un apel să vie în

¹⁾ P. 219.

România « blondelor fiice ale Germaniei », care pot avea și leafă bună și orizont mai larg. Ar trebui și mai multă grijă pentru educația fizică. Dacă se adaugă și sculatul de dimineață, — nu vor mai fi divorțuri ¹⁾).

În bogata descriere nouă a Bucureștilor, se redă pitorescul pieței — o pagină de antologie —, se aduc laude ciudatei clădiri « maure » a bisericii Doamna Bălașa, se enumeră bisericile (Sărindarul crăpat și gata de dărâmare), se arată sărăcia Camerei Deputaților, în locul căreia ar fi să se facă alta, cuprinzând și Senatul, în Calea Plevnei, cu cinsprezece milioane de lei, se dă o raită prin Calea « Tudescu » (Dudescu) în părăsirea ei, se regretă focul care a distrus un circ în construcție, care trebuia să aibă loc pentru 5.000 de spectatori, se recunoaște utilitatea Coloseului Oppler și, vorbind de Azilul Elena Doamna, se dă, în litere subliniate, acest nou certificat bunătații românești de atunci: « România e țara în care binefacerea și iubirea de oameni pare a-și fi stabilit sediul. Cu adevărat în această privință țările noastre apusene ar putea să se îndrepte după regatul răsăritean ²⁾ ».

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Vorbind de statuile din centrul orașului, Mihai Viteazul e caracterizat de « puternic, dar călcător de jurământ », iar la statuia lui Lazăr se amintește « strălucitul, clasicul » discurs al lui D. A. Sturdza la inaugurare. Nu se trece cu vederea Muzeul dela Universitate, bine și curat ținut, și teatrele, între care sala Bossel pentru cei « 30.000 » de Germani din București și aceea a « Turnverein »-ului. Se adaugă știri despre desvoltarea muzicii și danțului. De aici se trece la însușirile Românilor veniți din Ardeal, cu ospitalitatea lor, care întrece așa de mult pe a « zgomotoșilor » Unguri, cari nu se lasă până nu pun pe oaspete supt masă.

Nu lipsește o statistică a Bucureștilor, pentru a se trece la chestia colonizărilor și a combaterii pe Nacianu, care nu admitea oaspeți germani în Dobrogea, preferind pe Italiani. După Bergner, ar fi de dorit țărani ardeleni, dar ei sunt economicește mulțămiiți, și nu i-ar lăsa nici guvernul ungar. Și acum, înainte de consolidarea, dorită, a României, ar putea veni însă

¹⁾ P. 222.

²⁾ P. 233.

Germai de ispravă. Dar chestia orientală, probabil, rezervă surprinderi.

Se intercalează acum interesante amintiri din războiul dela 1877—78, comunicate autorului; ele-i permit să schițeze urîta atitudine a Rușilor: Țarul însuși ar fi trebuit să dea înlături pe fratele său, care uitase ce se datorește stăpânitorului ¹⁾. « Cultural, Românul stă nesfârșit mai sus decât Rusul; adânc supt Statul românî zace supt raportul moral cel mai mare imperiu din lume... Armata românească poate fi mai jos decât cea germană, chiar decât cea austriacă în multe privinți; față de cea rusească e însă, ca vrednicie a fiecărui soldat, ca pricepere a ofițerilor și mai ales ca valoare morală și disciplină, egală ».

Partea întâiu, de « călătorie », se încheie cu o caldă recunoaștere și cele mai bune prevestiri de viitor. Pe tot atâtea pagini se întinde partea a doua: « România în prezintare științifică ».

E o excelentă expunere geografică, etnografică și politică. Paginile de istorie politică sunt bine informate ²⁾ și sigure. Se răsping părerile lui Rösler, « foarte meritosul profesor la Universitatea dela Graz », și lui Hunfalvy, alias Hundsdörfer », care « au făcut atâta zgomot ». Ca judecată asupra trecutului războinic: « Poporului românesc i se cuvine tocmai atâta cât și celui unguresc recunoștința Apusului: el a servit, în luptă aprinsă, desnădăjduită, ca parapet vrednic de compătimire contra Osmanilor și s'a plecat la urmă acestora numai în acel moment când Europa apuseană, mulțămită geniului și norocului unui prinț Eugeniu, a răsuflat ușurată ³⁾ ».

Părerea despre Cuza-Vodă, în care se vede numai iubitorul de femei, e aspră și nedreaptă (i se atribue și paternitatea lui Milan Obrenovici ⁴⁾). Față de Carol I-iu atitudinea nu e aceea a unui lingușitor; lui Ion Brătianu i se recunosc mari însușiri de « genialitate », admițând că i se spune cu dreptate « Bismarck al României ». Conservatorii lui Lascar Catargiu sunt prezințați, ca « prieteni ai Rușilor », foarte defavorabil, în schimb se definește

¹⁾ P. 207—209.

²⁾ Dar, la pagina 278: « Janco Caradsa, auch Fürst Calimachi genannt ».

³⁾ P. 272.

⁴⁾ Se vorbește sub el de Constituția de model belgian (p. 285).

cu simpatie rolul « Junei Drepte » a junimiștilor, atribuindu-se fără dreptate lui Maiorescu, « fiul marelui Ardelean », simpatii călduroase pentru cei veniți din țara părintelui lui. Sturdza e lăudat pentru stăruința la lucru și pentru iubirea față de Germania.

Regimentele de dorobanți sunt așa de mult lăudate încât « a le vedea e una din cele mai mari plăceri ce se pot avea în România ». Obiceiurile populare, în care se descopăr și urme romane, sunt aduse înainte cu înțelegere și simpatie. Se deplânge însă starea inferioară în care se află agricultura și creșterea vitelor. Situația țăranilor cere o repede și esențială prefacere. În discuțiile cu Austro-Ungaria după războiul vamal, vina întreruperii nu e dată asupra Românilor.

VI.

Jubileul de douăzeci și cinci de ani de Domnie dădu în sfârșit prilej să se publice în ziare germane de frunte articole glorificând opera îndeplinită. Și alte organe de presă urmară aceluiași sugestii. Astfel « *Düsseldorfer Zeitung* », din Maiu 1890 (anul 53, Nr. 140), prezintă alegerea prințului împodobit cu toate calitățile ca o fericită hotărîre a « boierilor români », cari au putut vedea în sfârșit țara lor ajunsă « în împrejurări orânduite » (*allmächtig geordnete Zustände*), fără a mai vorbi de « binefacerile culturii răspândite asupra unui neam a cărui inteligență nu putea fi adusă decât de o mână tare pe căile cele drepte pentru a se desvolta puternic » (*die Segnungen der Kultur über einen Volksstamm ausgestreut zu haben, dessen Intelligenz nur von starker Hand in die richtigen Bahnen zu lenken war, um sich mächtig zu entfalten*); nu lipsia nicio poezie anonimă în foileton.

Atunci a apărut și cartea d-rului K. H. Zingeler: *Die Hohenzollern in Rumänien, eine historisch-politische Abhandlung* (Bonn 1890). Înfațișând cariera Domnitorului venit de pe plaiurile germane, ea pune în față, « după izvoare românești, care de sigur scapă de bănuiala că zugrăvesc soarta poporului lor unilateral în această privință », trecutul, care se înseamnă mai

ales prin schimbarea deasă a stăpânitorilor și prin dihonnia continuă între boieri. Epoca Fanarioților e și mai sumbră: ar fi dispărut « orice conștiință națională », și se știe azi cât de falsă e această judecată, orice ar fi scris în acest sens un Ubicini și un Hurmuzachi. Domnii dela 1822 apar ca numiți pe șapte ani și « subordonați Pașei din Silistra ». Din Domniile supt regimul Regulamentului Organic, din aceea a lui Cuza-Vodă nu se notează nimic, lăsându-se impresia aceleiași nesigurante și aceleiași mizerii. Numai așa rolul dinastiei putea să apară a toate mântuitor. Mărturii contemporane bogate se adună pentru a o dovedi.

Starea României în 1866, dată când « se încheie analele istoriei românești », e prezentată în cele mai negre colori, neuitându-se nici holera. După câteva linii de recunoaștere pentru acțiunea noului Domn, se începe o lungă polemică împotriva politicei rusești, sprijinind-o pe broșura, importantă, *Rumänien und der Vertrag von San-Stefano, von einem rumänischen Senator* (Viena, 1888) și pe aceea, franceză, *La question dynastique en Roumanie, par un paysan du Danube*, ba chiar pe lucrarea militară despre războiul din 1877 a colonelului Teodor Văcărescu. Urmează un atac împotriva influenței franceze, care nu e serioasă, ci meșteșugit pusă la cale, « eine künstlich gezüchtete Liebelei ». Și se adaugă « Simpatiile Românilor pentru Germania, politica germană și împrejurările germane e uimitor de mică, la un popor care venerază așa de mult dinastia sa originală din Germania. Dar, dacă e așa, motivul se află în slăbiciunea atâtor Români și Românce pentru împrejurările franceze »¹⁾. Ideea Unirii n'ar veni decât dela Barbu Știrbei, și anume, din memoriul acestuia către Francisc-Iosif, reprodus în *Neue Freie Presse* din 29 August 1889, și apoi numai în acela către guvernul francez și Napoleon al III-lea. Iar, când a fost vorba ca, după îndemnul rusesc, să intervie Turcii contra Domnului din 1866, nu Franța s'a opus, ci

¹⁾ « Die Sympathien in Rumänien für Deutschland, deutsche Politik und deutsche Verhältnisse sind auffallend gering bei einem Volke das sein Deutschland entstammendes Herrscherhaus so sehr verehrt. Dass dem aber so ist, hat eben seinen Grund in der Schwäche so vieler Rumänen und Rumäninnen für französische Verhältnisse »; p. 38.

Austria. Se culege din presa franceză, nu totdeauna bine informată, tot ce e contra intereselor românești ¹⁾.

Restul broșurii cuprinde actele privitoare la rezolvirea chestiei moștenirii la tron în România.

O Germană care a stat mult timp în București ocupată cu plasarea guvernanelor, Adelheid Bandau, dădea la 1882 o carte, *Bilder aus Rumänien* (Berlin, 1882), care nu e lipsită de interes.

Descrierea Bucureștilor arată înțelegerea pentru elementul de pitoresc al mahalalelor. Se zugrăvește ceremonia Bobotezei. Se vorbește de danțurile românești, cu cântecul « raței ». « Moșii » sunt prezentați în alt capitol. Se dau știri despre sărbători. Autoarea asistă la un botez și la o îngropare de episcop. Datiunile dela pețire o interesează. Asistă la punerea pietrei fundamentale pentru Domnița Bălașa. Vizitează Azilul Elena Doamna, unde un negustor și-a ales ca nevastă pe una din eleve, nași fiind d-rul Davila și « Fräulein von Lindheim, die Ehrendame der Fürsten Mutter »; regina și soacra ei sunt de față, Sinaia, unde o interesează firma glumeață a unei cafenele ținute de un Mecklenburghes, ba chiar și o închisoare, Telegă. Serbările încoronării termină cărticica, în care nu lipsește simpatia pentru țară și națiune.

O stăruitoare propagandă în Germania adusese deci o schimbare a punctului de vedere pe care l-am întâlnit în primele cărți germane analizate mai sus, al căror ton e datorit mai ales manifestației din 1871 și nesiguranței de plată a acționarilor lui Stroussberg.

Ea tindea însă mai puțin la recunoașterea calităților popoului român el însuși, cât la vădirea operei de civilizație pe care, pe un fond inferior, cu mijloace puține, între oameni de o valoare contestabilă și de o credință dubioasă și într'o situație din cele mai grele, care ar fi fost neconținut amenințată — pe când, de fapt, cu toată popularitatea largă și durabilă a lui Cuza, cu toată ridicula aventură dela Ploești, cu toate aspirațiile

¹⁾ Se citează *Revue des questions politiques*, anul 1889.

la tron ale fiului lui Vodă Bibescu, în sfârșit cu toate campaniile de presă, dela Hasdeu la G. Dem. Teodorescu, nimeni nu s'a gândit serios să răstoarne pe alesul din 1866 —, a realizat-o prințul străin, potrivit cu tradițiile de familie, neconținut afirmate și subliniate, ale Hohenzollernilor, cu virtuțile casei sale germane și cu obișnuințele, pe care le aducea cu sine, ca și cum ele ar fi fost cu totul necunoscute în țara înapoiată, ale Apusului.

Așa-numitele « Memorii » ale lui Carol I-iu, a căroră origine literară, ieșită din colaborația d-nei Mite Kremnitz și a unui profesor german, am arătat-o cu alt prilej, fură publicate după proclamarea Regatului, socotită ca o încoronare a operei așa de dureros de grele săvârșite de martirul defectelor românești, pentru a pune o pecete de oficialitate regală asupra concepției acuma formată în Germania, nu atât de mult răspândită și acceptată în alte țări ale Apusului concepția apoi introdusă sub îngrijirea unor cercuri dominate de convingerea fanatică, aproape mistică, a unui D. A. Sturdza, revenit dela păreri cu totul altele, zic pe căile oficialității în tot ce avea de Stat și menirea școlară.

VII.

Atâta nu părea însă de ajuns. Publicul mare din Germania, la care frățește, apoi părintește, s'a gândit totdeauna Carol I-iu, nu cetia volumele de amintiri ale Suveranului României, și publicarea lor într'o mare revistă nu dăduse nici ea o destul de largă cunoaștere a cuprinsului lor. Pe când se luau măsuri pentru traducerea « Memoriilor » în limba franceză — întreprindere rău și sărăcăcios îndeplinită de ziarul *l'Indépendance Roumaine* — și pentru a combate destăinuirile înveninate, une ori scandaloase, ale fostului secretar al reginei Elisabeta, Charles Scheffer, în *Misère Royale* și în și mai puțin cavalerescul *Orient royal*¹⁾, care nu cruță totdeauna măcar pe Suverana

¹⁾ Plan de căsătorie a prințului Ferdinand cu viitoarea Țarină; p. 123.

curtenită de autor ca femeie, ori din *L'Idylle d'un prince*, se puse la cale alcătuirea unui roman în limba germană al regelui Carol.

E opera ¹⁾, frumos tipărită, cu chipul Suveranului cărunt pe copertă și cu câteva ilustrații bune, a unui altfel necunoscut scriitor german Arthur Achleitner, romancier de profesie (scrie *Der Hofjagdleiter*, *Der Handprofos*) ²⁾, operă total necunoscută la noi, chiar de aceia cari stăteau mai aproape de Sturdza, a cărui intervenție am bănuiești în redactarea romanului.

Scriitorul, care se oprește la același punct culminant al proclamării Regatului ca și « Memoriile », se sprijină mai ales pe acestea. Dar el cunoaște foarte bine aspectul țării, cum se vede mai ales când vorbește de Sinaia și descrie o vânătoare de urși în împrejurimile reședinței de vară. El zugrăvește inteligent și aproape corespunzător pe șefii politicei românești, deși Brătianu-i apare totdeauna ca un om aprins și pornit, un *Heisskopf*. Personalul străin al lui Carol I-iu, credinciosul valet german, pare a fi prins de-a-dreptul din viață, și am bănuiești, la cetire, că s'ar putea ca autorul să fi avut în mână scrisori de-ale acestuia, trimise acasă.

Bine înțeles barbaria românească, necredința politicianilor, primejdia de, fiecare clipă a Domnului sunt subliniate gros și grosolan, întrecând ceea ce și în « Memorii » păcătuiește contra discreției și bunului gust.

Se mergea astfel către cărțile d-lui Lindenberg, odată secretar regal — după informațiile pe care mi le dă d-l I. Nistor —, apoi însărcinatul oficial cu popularizarea în Germania a lui Carol I-iu și acela care a publicat de curând, și în ziarul « Adevărul », scrisorile dela 1877 ale generalului Todleben, ajutorul rus al Domnului României în fața Plevnei. Mai departe nu se putea merge în sensul unei legende care jighește de mult cele mai firești sentimente ale poporului românesc.

¹⁾ *Karl der Weise*, Leipzig, G. Müllermann, f. d. (după 1906).

²⁾ V. judecata despre el a lui E. M. Hamann, *Abriss der Geschichte der deutschen Literatur*, ed. a 5-a, Freiburg im Breisgau, 1907, p. 284: « Arthur Achleitner (geb. 1858), dessen hervorragende Veranlagung durch fabrikmässige Vielschreiberei immer mehr verflacht ».

Dar acesta însuși, căruia i s'a încredințat de Suveranul României și publicarea carnetului său intim din campania contra Danemarcei ¹⁾, nu s'a mulțămît cu cele două volume ²⁾, prezentate ca dorite, revăzute și aprobate de Carol I-iu, ci, gelos de ce izbutise a face Achleitner, dădu la 1914, în clipa izbucnirii Marelui Războiu, o lucrare, bogat ilustrată (nouăzeci de frumoase figuri), care e istoria romanțată a regelui, cu tot ce operele de acest fel cuprind ca adause de imaginație și ca aproximație ³⁾. O dedicație iscălită Paul Eckelberg închină povestirea « școlilor germane din România », din « intimă simpatie pentru țară și pentru gloriosul ei domnitor ».

Aici povestea vieții omului menit unei mari opere îndepărtate începe dela acea campanie din Nordul danez, prezentată pe larg cu un îmbielșugat patriotism prusian pentru a descrie scene de familie, dar și conversații în lumea valeților, amestecate cu o poezie de Fontane despre lupta dela Düppel, și a ajunge la viața prințului domnitor.

Și aici fondul românesc e mizerabil. Mahalalele Bucureștilor din 1866 au poduri stricate, cafenele turcești, pline de « Turci, Bulgari, Albanezi și Arnăuți », ciobani cu turme și dulăi, câmpii pe care se tologesc « vaci, cai, oi și capre », pe lângă indispensabilii porci și Țigani cerșitori, trăind lângă Mitropolie « în ticăloase coșmege și ruine, în tovărășie intimă cu porcii și câinii ». « Străzile înguste erau numai gropi și mlaștini, fără un copac, un tufiș, o floare; sărăcia, mizeria și indiferența izgoniseră tot ce era prietenos în natură și moravuri. Afară de câteva potcovării în care se băteau la nicovală potcoave găsite și alte lucruri de nimic, nicăieri nu se găsia vreun lucru; dacă se apropia un străin, duzini de câini se aruncau lătrând asupra lui, încunjurându-l cu lătratul », între Țigani și danci, pe lângă bandiți gata de orice. Dar și

¹⁾ *Tagebuch des Königs von Rumänien als Ordonnanzoffizier des Kronprinzen Friedrich Wilhelm v. Preussen im Feldzug 1864, mit Einleitung von Paul Lindenberg*, Stuttgart 1915 (cu portret). Am rarissima broșurică.

²⁾ Cf. Iorga, *Carol I-iu*, în revista « Cuget clar », pe 1932. A se vedea și partea privitoare la România în cartea *Vom Donauquell zum Hellespont, Reisebilder*, Berlin, f. an, p. 173 și urm. Aici sânt numai complimente — pentru toată lumea.

³⁾ *Der König Karl am Steuer sass, eine Erzählung von König Karl von Rumänien dem Hohenzollern*, Berlin, ed. Otto von Halten, 1914.

în « oraşul propriu-zis », pavajul e prost, căsuţele joase şi zguduite lângă palatele boierilor. Doar Podul Mogoşoaii e european, dar cu lumea elegantă se amestecă ţărani, « Turci şi Armeni », Țigani. De toate cele se puteau vedea, ca oameni şi lucruri, în miezul capitalei.

Aceleaşi scene sunt prezentate cu mult mai multă artă, dar mai ales cu prietenie de un călător, Johannes Kraner¹⁾ care e şi pictor de schiţe, în articole din *Über Land und Meer*, a căror traducere s'a dat în revista mea « Cuget clar » acum câteva luni.

Dar şi la d-l Lindenbergh pentru Şoseaua nobilimii şi Moşii poporului se găseşte o apreciere a pitorescului. Se recunoaşte şi bunătatea, liniştea populaţiei. Cutare bătrân German de mult aşezat la Bucureşti ştie să spuie totuşi valeţilor noului sosit de ulicioarele vechiului sat, de casele podite cu cărămizi, de laviţele simple din « odăile de primire », de patul cu trepte, de oamenii aşezaţi turceşte, de dulceţile luate cu aceeaşi lingură, de apa băută din aceeaşi oală, de lupii din Cişmegiu cari mâncaseră într'o noapte caii unui birjar. Nu lipseşte nici batjocurirea Domniei lui Cuza cel « obraznic (*übermütiges*) şi încrezut, fără grijă de Constituţie şi de legi », fără simţ de răspundere, încunjurat de « favoriţi » între cari prefectul de poliţie e înţeles cu tâlharii, într'o ţară unde sentinţele judecătorilor se vând, până ce « o ceată de patrioţi » izgonesc pe Domnul Unirii. Armata, învăţământul sunt arătate ca fiind pe ultima treaptă.

De aici înainte, romanul face de cele mai multe ori loc istoriei. Ea merge până la pacea dela Bucureşti. Până la sfârşit viaţa naţiunii nu întrerupe niciodată biografia regală.

Era o ducere mai departe a tipului pe care, din mândrie personală, dar tot aşa de mult din interes dinastic, îl voise Domnul străin, întocmai precum Napoleon I-iu ordonase oficial să i se creeze şi răspândească tipul de zeu imperial, frumos şi binecuvântat de glorie²⁾.

¹⁾ Anul 1884.

²⁾ V. Frédéric Masson, *Jadis*, capitolul despre iconografia Împăratului.

După mai toate aceste exemple se poate înțelege de ce cartea mea *Geschichte des rumänischen Volkes*, cerută de Lamprecht și publicată în marea colecție de « Staatengeschichten » din Gotha, a fost privită cu dușmănie de cercurile care pusese la cale și susținuseră după însăși voința întemeietorului dinastiei cealaltă interpretare, — a fost vorba chiar de o combatere politică, ordonată de D. A. Sturdza, — *carte care prezintă viața poporului românesc într'o singură desvoltare* și pune într'un singur capitol pe Alexandru Ioan I-iu și pe Carol I-iu.

VIII.

Cu totul superioară acestor lucrări de superficialitate sau de lingușire e scurta, dar cuprinzătoarea și frumoasa carte a Mitei Kremnitz, colaboratoarea reginei Elisabeta în romanele iscălite « Dito și idem » și autoarea unui roman *Am Hofe von Ragusa*, în care se pare că a căutat să caricatureze ceva din vieța Părechii Moștenitoare.

Bine înțeles, laudele, meritate, ale Suveranului nu lipsesc. În fond, e un om format de el însuși (*nur aus sich selbst entwickelt*) ¹⁾. Serios din fire, a ajuns astfel fără de pasiuni, fiind samă numai de cerințele rațiunii ²⁾, « impersonal, corect și răbdător », ceea ce nu-i împiedecă răpedea hotărîre în momentele mari ³⁾. Se înfățișează, cu ochiul albastru cercetător (*Späherauge*), « țapăn și neapropiabil în tot ce privește propria sa persoană » ⁴⁾, nu « vesel și plin de soare » (*heiter und sonnig*), ci « inexorabil de corect și punctual »; mai ales după proclamarea regatului, « cu grija întipărită în fiecare trăsătură a feței », gata a fulgera cu privirea. « Intregul Palat tremura înaintea lui și totuși asprimea era numai o mască: o credea că este datoria sa ⁵⁾ ». Pe elementele

¹⁾ *König Karl von Rumänien, Ein Lebensbild*, ed. a doua, Breslau 1904, p. 8.

²⁾ P. 9 și urm.

³⁾ P. 24.

⁴⁾ « Starr und unnahbar in Allem was seine eigene Person betraf »; p. 37.

⁵⁾ « Sorge stand in jeder ihrer (der Gesichtszüge) Linien geschrieben... Ein scharfer Blick konnte wie ein Blitz treffen... Unerbittlich korrekt und pünktlich... Das ganze Palais zitterte vor ihm. Und doch war die Strenge nur eine Maske. Er hielt sie für seine Pflicht »; p. 159. « Fenomenale Memorie », p. 169.

nesigure le chiamă, pentru a le birui și a le educa, lângă dânsul ¹⁾).

Poporul asupra căruia e chemat a domni îi prezintă, în adevăr, orașele urite, bordeie la țară.

Regina nu e măgulită ca aspect fizic și se amintește că nu era « cu totul tânără » la căsătorie. Se relevează însă de această prietenă cu rezerve « cultura, cunoștința de limbi, spiritul și dragălașia, fineța » ²⁾).

« Totul e în neorânduială, fără hotare. » Popor « abia trezit la conștiința de sine », « fără tradiție monarhică, a cărui singură datină e schimbarea neconținută » ³⁾. O țară de extreme. « Cu legi credeau că s'au ridicat la înălțimea culturii apusene, pe când totul atârna dela executarea acestor legi. Semne de tinereță, pripeală și nerăbdare îi deosebiau. Iute își pierd curajul ». Li trebuia cineva cu « sentimentul că el prin nașterea sa însăși se află mai presus de supușii săi » ⁴⁾. Fostul lor Domn, Cuza, nu era « un caracter ferm, ci un deștept glumeț, căruia-i lipsia încrederea în el și în misiunea lui.

Dar o admirație sinceră e nu odată rostită pentru spontaneitatea, francheța unei rase pe care n'o leagă nicio pedanterie moștenită sau învățată. O « genialitate », o « pornire democratică de cel mai modern progres și de liberă, măreață concepție, pentru care și multe State vestice, încremenite în prejudecăți, i-ar putea invidia... Nimic nu e tipic, ci totul individual; neînțepenit în forme, ci în eternă desvoltare, țâșnind viu (*frisch*) din izvorul primar al pământului negru, roditor... Un popor cu moravuri, care cu măsură se stăpânește continuu,

¹⁾ « Elemente die als unsicher galten brief er an die verantwortliche Stelle oder in seine persönliche Nähe »; p. 47.

²⁾ « Gebildet, sprachkundig, geistreich und liebenswürdig sollte die nicht mehr ganz junge Prinzessin sein... Feinsinnig... [Nicht] eine glänzende Aussenseite... Liebreizend »; pp. 65—7.

³⁾ « Ein Volk ohne monarchische Tradition, dessen einzige Beständigkeit ein steter Wechsel war... Ein Land in dem Alles ungeordnet, schrankenlos war... Ein kaum zu Selbstbewusstheit erwachtes Volk »; pp. 7—8.

⁴⁾ « Auf die Höhe westlicher Kultur. Mit Gesetzen glaubt sie es gemacht, wo doch von der Anführung dieser Gesetze Alles abhing. Das Zeichen der Jugend, Übereilung und Ungeduld, charakterisierte sie. Leicht entmutigt... Das Gefühl, dass er durch seine Geburt bereits über seine Untertanen stehe »; pp. 42—3.

de o frumusețe antică... Cea mai mare distincție: aceea a naturaleței și a simplității ¹⁾ ».

Și individual prețuiește pe membrii acestei societăți, pe cari-i cunoaște foarte bine. Ion Brătianu e un om « frumos și dibaciu, cu grația nativă a omului din Sud, cu priceperea iute a rasei latine și cu acea inimitabilă adaptabilitate a Slavului » ²⁾. O laudă discretă se aduce și greoiului om de treabă Lascar Cargi: « nu un învățat, nu un orator meșteșugit, dar cineva care află totdeauna cuvintele potrivite, convingător și care prinde sufletul » ³⁾.

Și, din intimitatea cu membrii dinastiei, lucruri personale, delicate se amestecă în această expunere de inițiativă curajoasă, care cutează, în domnia însăși a lui Carol I-iu, să spuie aceste lucruri ascunse pentru alții și a căror mărturisire putea să pară imprudentă. Dela aceea care asigură că Napoleon al III-lea a fost de față la botezul viitorului rege, aflăm că petrecerea la Berlin a prințului prin anii '60 a fost o continuă jignire a unui suflet simțitor și așa de mândru. Anume « rezerve » îi cădeau greu, purtarea lui Bismarck i-l făcuse dușman. Vieța ajunsese a-i părea « grea, fără folos și pustie » (*schwierig, nutzlos und öde*) când i-a venit chemarea ⁴⁾.

¹⁾ « Ein gesittetes, massvoll sich stets beherrschend, attisch schönes Volk... Die höchste Vornehmheit, die der Natürlichkeit und Einfachheit »; pp. 37—38. Cf. pp. 8—9.

²⁾ P. 32.

³⁾ « Kein Gelehrter, kein gewandter Redner, aber er fand stets die richtigen Worte, überzeugend und packend »; p. 81.

⁴⁾ Pp. 15, 18—19. Se vorbește pentru întâia oară de simpatia prințului pentru Anne Murat; p. 29.

CAROL I-iu

Din *Memoirs of the memorable* by sir James Denham
(Londra f. an.), la pagina 114.